

Open AI

Bron: Unsplash (BoliviaInteligente)

Artificiële intelligentie en oppervlakkige literatuur

EEN FILOSOFISCHE EN POËTISCHE BENADERING

Eind 2022 verspreidde Chat GPT zich over het internet als een lopend vuurtje. In amper enkele weken tijd lagen de wonderen en gevaren van de chatbot op ieders lippen, zowel in de media als aan de toeg. De capaciteiten van Chat GPT zijn nochtans niet revolutionair in vergelijking met andere vormen van generatieve artificiële intelligentie (AI). Bovendien wordt de chatbot danig overschat, want hij maakt veel fouten. Chat GPT dankt zijn wereldwijde

succes aan zijn toegankelijkheid voor het grote publiek. Wat we zagen, was eerder een coming-out van de artificiële intelligentie.

Chat GPT¹ en consorten zijn in staat om tekst, beeld en klank te produceren. In die zin kunnen ze concurreren met creatieve beroepen en zelfs hun plaats innemen. Betekent dit dat ze kunstenaars kunnen vervangen en dat creativiteit niet langer een voorrecht is van de mens?

¹ Chat GPT (Chat Generative Pre-trained Transformer) is een AI-tool, ontwikkeld door het bedrijf OpenAI en gespecialiseerd in interactie en dialoog. In deze analyse leggen we uit hoe de tool werkt

KUNSTWERKEN, ONTSPROTEN AAN DE COMPUTER

Het nieuwe nummer van The Beatles met de stem van John Lennon, geïsoleerd op een oude demo door artificiële intelligentie², de foto 'The Electrician'³ die in de prijzen viel bij de Sony World Photography Awards zonder dat iemand opmerkte dat de auteur geen mens was, het *Portret van Edmond de Belamy*⁴ dat door een algoritme werd gesigeneerd en voor 432.500 USD onder de hamer ging op een veiling ... Het zijn slechts enkele voorbeelden van artistieke

Collectif Obvious, *Portrait de Edmond de Belamy*, 2018.

prestaties van artificiële intelligentie die het nieuws haalden en critici om de tuin wisten te leiden.

In 1995 al kondigde Jeremy Rifkin aan dat componisten zouden worden vervangen door synthesizers en actrices door *morphing*⁵. Hij verwees ook naar de in 1993 verschenen roman *Just This Once*, waarvan bijna drie vierde werd geschreven door een Apple Macintosh. Die was geprogrammeerd om de populaire auteur Jacqueline Susann na te bootsen⁶. Sindsdien werden al enkele honderden boeken mee geschreven door AI, gepubliceerd en te koop aangeboden (enkel op onlineplatforms)⁷. Geen van die boeken sleepte een prijs in de wacht of werd een bestseller.

Ik spits me hier toe op literatuur in de ruime zin van het woord, niet zozeer omwille van die schamele prestaties, maar wel omdat dat het creatieve domein is dat ik het best ken en dat me het meest aangaat.

Vandaag kan artificiële intelligentie een novelle, gedicht of filosofisch essay schrijven. Toch mist het resultaat stevast originaliteit, finesse, diepgang en verbeeldingskracht. Vraag Chat GPT

- 2 The Beatles, "[Now and Then](#)" verschenen in november 2023.
- 3 Voorgesteld tijdens de fotografiewedstrijd in 2023 door [Boris Eldagsen](#).
- 4 Afdruk op doek, eerste kunstwerk, geproduceerd door een AI-tool en aangeboden in een veilingzaal in 2018 (Wikipedia, [Edmond de Belamy](#)).
- 5 Techniek voor speciale effecten uit de filmindustrie om een voorwerp de vorm van een ander voorwerp te doen aannemen.
- 6 Jeremy Rifkin, *The End of Work*, pp. 219-223. In de jaren 80 werkte informaticus Scott French acht jaar lang aan een artificiële-intelligentiesoftware die de werken van succesauteur Jacqueline Susann (1918-1974) kon analyseren en vervolgens imiteren. Van het boek werden 35.000 exemplaren gedrukt. De rechtbanken oordeelden dat de opbrengst moest worden verdeeld onder de erfgenamen van de auteur en Scott French (zijn Mac kreeg niets ...).
- 7 Wim De Maeseneer, Belga, "[AI 200 boeken te koop in webwinkel van Amazon die door chatrobot ChatGPT zijn geschreven](#)", vrtnws, 22 februari 2023.

bijvoorbeeld een gedicht over waanzin te schrijven in de stijl van Verlaine⁸. In eerste instantie ben je misschien verbluft door de mooie zinnen, de sterke symboliek of de melancholische tonaliteit. Het kan dat je niet echt overtuigd bent door de muzikaliteit. Vraag de chatbot nu hetzelfde te doen in de stijl van Prévert⁹ of Thiéfaine¹⁰. Of doe eens gek en probeer een originele stijl.

Je verzoek zal heel gelijksoortige gedichten opleveren: dezelfde structuur, banale kopieën of terugkerende uitdrukkingen, met telkens toch tamelijk duidelijke verwijzingen naar de semantische of lexicale wereld van het model. Maar het wordt nooit méér dan een parodie van een creatie. En als je op artificiële intelligentie rekent om filosofische of psychoanalytische concepten te formuleren, zal je met algemene, vage, tegenstrijdige of zelfs foute ideeën geen goed figuur slaan in gesprekken.

Hoe preciezer de instructies die je geeft, hoe meer samenhang je tekst zal hebben.

Bron: Unsplash (BoliviaInteligente)

Hij zal ook beter worden als je de robot op fouten of lacunes wijst, zodat hij zichzelf kan corrigeren en aanvullen. Je zal de robot moeten stimuleren aan de hand van vindingrijke, gekende technieken om niet te vervallen in banaliteit. Hij heeft een neiging tot conformisme en pasklare antwoorden, wat je moet omzeilen met slimme listen. De kunst van de artificiële intelligentie hangt dus niet zozeer af van de machine, dan wel van de persoon die ze gebruikt.

- 8 Paul Verlaine (1844-1896) is een beroemde dichter uit *de fin de siècle* (of de decadente periode) in Frankrijk. Hij behoort tot de symbolistische stroming, die subtiele suggesties boven beschrijvingen verkiest en een bijzondere voorliefde heeft voor het vreemde, het mysterieuze en de innerlijkheid. Om diepe gevoelens van liefde of *spleen* op te roepen, speelt Verlaine met de magie van herhaalde klanken en woorden, met rijm en met het ritme en de maat van de verzen.
- 9 Jacques Prévert (1900-1977) is een populaire Franse dichter en scenarioschrijver. Hij was actief in de surrealistische beweging en het poëtisch realisme. Zijn gedichten in vrije vers en stukjes voor straattheater hebben een sterke linkse inslag en zijn heel toegankelijk voor de volksklassen.
- 10 Hubert-Félix Thiéfaine (1948) is een Frans auteur, componist en pop-rockzanger. Zijn sombere, cynische, buitensporige en provocerende teksten creëren een heel bijzonder universum. Tegelijk kenmerken ze zich door hun erudiete woordenschat en literaire, wetenschappelijke, artistieke en taalkundige verwijzingen.

DE INTELLIGENTIE VAN DE GRIJZE MIDDENMOOT

De machine is op zich enkel in staat om te herhalen¹¹, te imiteren en te benaderen, niet om te anticiperen, te fantaseren of na te denken. Dat valt hoofdzakelijk te verklaren door de manier waarop deze fameuze gespreksrobots (*chatbots*) werken. De naam van de bekendste chatbot, Chat GPT, staat voor 'Generative Pre-trained Transformer'.

Transformatoren zijn een soort netwerk van artificiële neuronen die aandachtstechnieken gebruiken om de belangrijke delen van een zin te herkennen en elk woord met zijn context te associëren. *Generatief* betekent dat ze zich niet beperken tot gegevensanalyse, maar ook inhoud genereren. Om dat te doen, zijn ze *voorgetraind* op basis van een gigantische verzameling van zinnen en onderworpen aan een leerproces door versterking: hun talloze fouten zijn rechtgezet door duizenden mensen opdat ze zichzelf zouden leren corrigeren.

Hun intelligentie mag dan nog zo indrukwekkend, vertakt en evolutief zijn, ze blijft statistisch en probabilistisch. Om

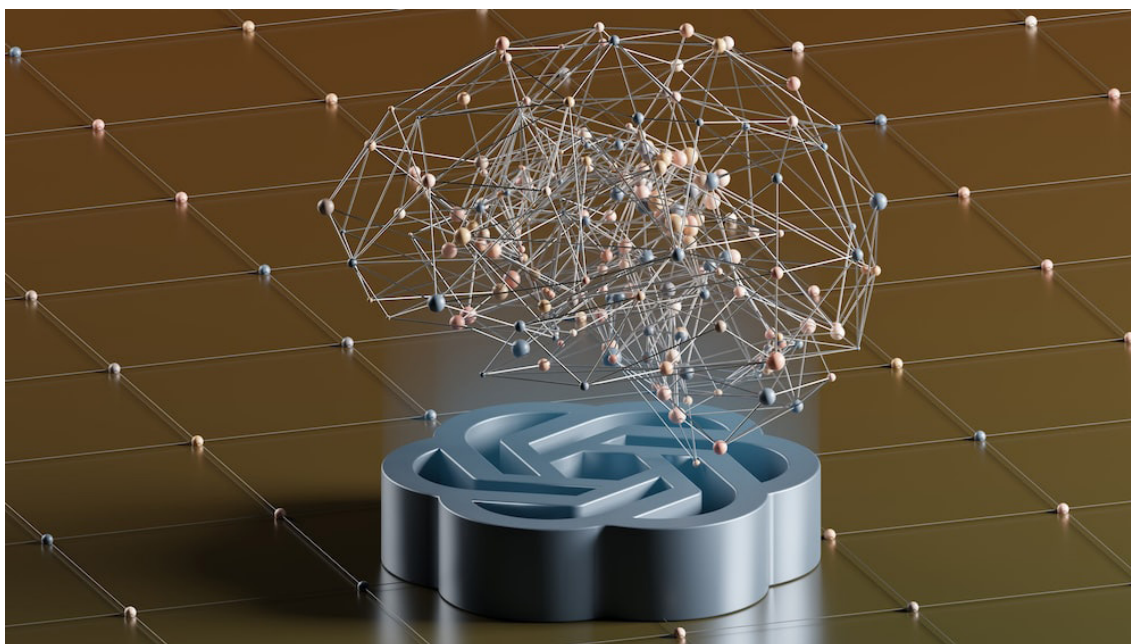
het schematisch voor te stellen: artificiële intelligentie genereert zinnen door de maximale waarschijnlijkheid te berekenen dat een bepaald woord op een ander volgt om te antwoorden op een bepaalde vraag die deze woorden bevat. Ze is dus gebaseerd op complexe statistieken, opgesteld aan de hand van miljarden teksten die ze heeft verzameld. Ze ontcijfert de vraag en produceert een antwoord op basis van taalkundige afleidingen en een "distributionele semantiek": hoe meer de distributie van twee woorden wordt benaderd, m.a.w. het aantal keren dat ze in verschillende contexten werden geteld, hoe groter de waarschijnlijkheid dat ze een aanverwante betekenis hebben¹².

Hiertoe combineert AI met de snelheid van het licht en tot in het oneindige opeenvolgende tekenreeksen, tot ze via achtereenvolgende fouten en benaderingen de gepaste combinatie vindt. In de wiskunde wordt dat de iteratieve methode genoemd. Aan de hand van herhalingen en correcties ontdekt en onthoudt ze regels om teksten te genereren.

11 Zowel in de wiskundige (repetitief rekenproces) als de psychologische zin (onnodige, onbedoelde herhaling van gebaren of woorden) van het woord.

12 Deze uitleg werd ons verstrekt door Alexandre Gefen, *Vivre avec ChatGPT*, Éditions de l'Observatoire/Humensis, 2023, p. 18. Voor een meer gedetailleerde uitleg over distributionele semantiek, waarvan de ontwikkeling voorafging aan de opkomst van de informatica, zie: Kris Heylen, Ann Bertels, "[Sémantique distributionnelle en linguistique de corpus](#)", in *Langages* 2016/1 (N° 201), pp. 51-64.

Bron: Unplash (Growtika)

Ook al vormt ze gesofisticeerde zinnen en levert ze relevante informatie af, artificiële intelligentie kent niets van syntaxis, heeft geen idee van de betekenis van wat ze formuleert en bezit niet de minste wetenschappelijke kennis. Ze is niet in staat het waarschijnlijke van het feitelijke te onderscheiden. Die transformatoren worden 'stochastische papegaaien'¹³ genoemd. Het enige wat ze doen, is op een steeds subtielere manier zaken herhalen die ze zelf lijken te bedenken. Hun bedenkensels zijn niets anders dan combinaties en nieuwe combinaties van zaken die al gezegd zijn.

In zijn onderzoek naar de herkomst van het denken en naar de vrijheid en de conditionering van de mens onderscheidde de marxistische filosoof en psychoanalyticus Cornelius Castoriadis de eerste of radicale verbeelding (waarbij 'radicaal' verwijst naar het Latijnse 'radix' of 'wortel') en de tweede of secundaire verbeelding. Hij baseert zich onder meer op grote teksten uit de filosofische traditie: Aristoteles, die in de Oudheid alle kennisgebieden bestudeerde, van de metafysica en de retorica tot het leven van dieren, en David Hume, wiens empiristische benadering, gebaseerd op feiten en gewaarwordingen, de dogma's van de 18e eeuw omverwierp.

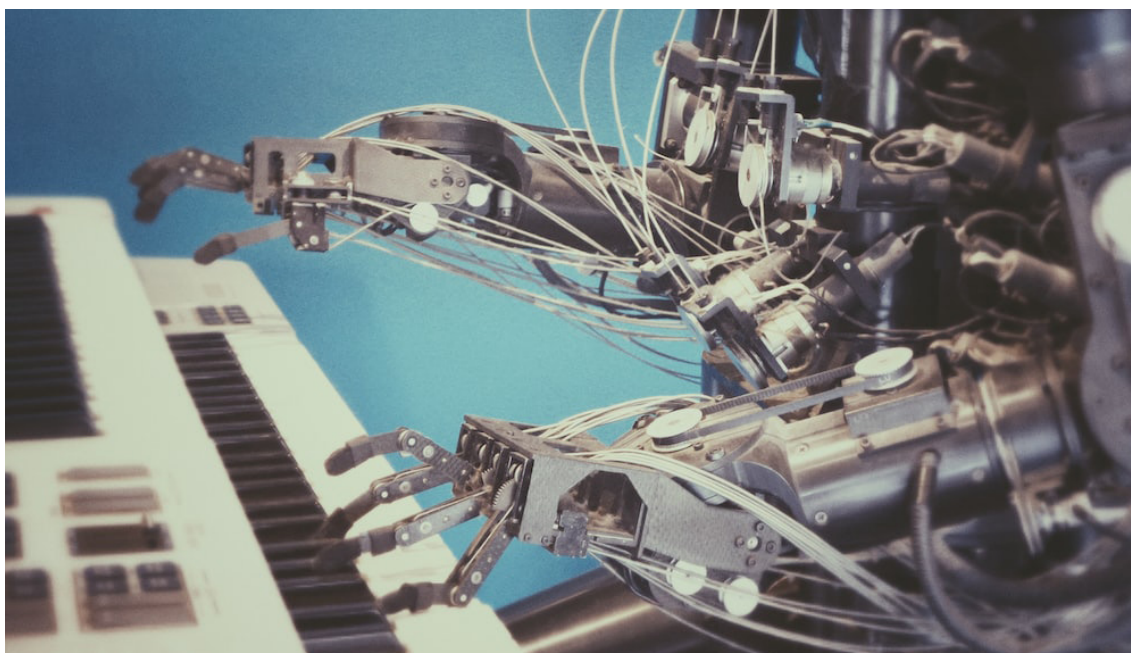
¹³ De stochastiek is de tak van de wiskunde die zich wijdt aan de verwerking van statistische gegevens door kansberekening. De term is intussen goed ingeburgerd en komt uit een artikel, geschreven in 2021 door vier onderzoeksters. Een van hen is Timnit Gebru, die door Google werd ontslagen omwille van haar kritiek op de vooroordelen van die taalmodellen "[On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?](#)" (Emily M. Bender, Timnit Gebru, Angelina McMillan-Major, Shmargaret Shmitchell).

De eerste verbeelding is onmisbaar om te kunnen denken aangezien ze in de eerste plaats de kracht is die vorm geeft aan alles wat we beleven. Castoriadis vat de tweede verbeelding samen als de macht om de gegevens van onze gevoeligheid te hercombineren, waardoor we ons een beeld kunnen vormen van iets wat er niet is. *"Want hercombinatie is geen creatie en de 'eerste verbeelding' is in wezen creatief."*¹⁴

Het denken en het creëren mogen niet beperkt blijven tot herhaling met variaties van wat er al bestaat of tot iteratie van alle mogelijke combinaties tot we de juiste vinden. Die daden vereisen een *eerste verbeelding* en het vermogen om te anticiperen op basis van intuïtieve en

approximatieve, eerder dan van exhaustieve modellen. *"Artificiële intelligentie die louter gebaseerd is op automatisch leren en alleen regels kan genereren door de werking van de taal te observeren, beschikt niet over deze capaciteiten. Al zijn ze wel noodzakelijk om een actie te plannen, bijvoorbeeld om een boek zoals dit te schrijven [...] of de wereld te verbeteren zonder hem miljoenen keren te moeten vernietigen."*¹⁵.

Gezien die statistische logica zal het ons amper verbazen dat de creaties van artificiële intelligentie slechts van middelmatig niveau kunnen zijn. De machine is tot niet méér in staat dan een middelmatige, gestandaardiseerde productie.

Bron: Unplash (Possessed Photography)

14 Pierre Dardot, 'L'imaginaire du commun', in Patrick Chemla (uitg.), *L'imaginaire dans la clinique*, Éditions érès, 2020, p. 154. Zie ook Cornelius Castoriadis, 'La découverte de l'imagination' in *Domaines de l'homme. Les carrefours du labyrinthe II*, Le Seuil, 1978; Aristoteles, *De l'âme*, Franse vertaling uit het Grieks door R. Bodéüs, GF Flammarion, 1999; David Hume, *An Enquiry concerning Human Understanding*, 1748.

15 Alexandre Gefen, *op. cit.* (vrije vertaling), p. 146.

Als het gaat om de verkoop van storytelling, sitcoms of hits die de marktcodes reproduceren, kunnen robots onuitputtelijke stromen genereren. Maar wie zich wil laten meeslepen door een nieuwe Duras of zich van zijn stuk wil laten brengen door een toekomstige Beckett, zal op zijn honger blijven zitten en lijdzaam moeten toezien hoe de vloed onze cultuur overspoelt. Deze intelligentie van de grijze middenmoot kan wel degelijk culturele producten ontwerpen, bijdragen tot een zekere cultuur, bedoeld als entertainment en zoethoudertje voor de 'gens de la moyenne' waarover Colette Magny zong met het doel hen wakker te schudden en het roer om te gooien.

Maar een papegaai zal je nooit uit je lood slaan. Hij zal nooit iets origineels, ontstellends, innovatiefs of verbijsterends creëren. Als antwoord op de creatieve geesten achter de denkwijze in de reclamewereld, die eveneens binair is ("ze denken op dezelfde manier als de kopers") herinnert auteur Leslie Kaplan eraan dat "literatuur en kunst in het algemeen een denkwijze zijn, gebaseerd op het in vraag stellen, het spel, het afwijken, de kentering, waar 'we van alle kanten tegelijk denken', met het detail, de ommekeer en de band, waar het erom gaat het gezichtspunt te

veranderen, verwondering te genereren en mensen te beroeren." ¹⁶

Overigens beantwoorden de gespreksrobots aan de smaak of de verwachtingen van de meerderheid en zijn ze dus eigenlijk conservatief, ten eerste omdat ze hun stof enkel uit het verleden putten en hun kansen alleen berekenen op basis van opgeslagen gegevens¹⁷. "Dergelijke werken, die niets anders doen dan voorbeelden uit het verleden op een heel gecontroleerde manier herhalen, zijn natuurlijk niet origineel. Ze staan heel ver van het literaire werk dat de evolutie van de gevoeligheden voorgaat en het risico neemt de gewone taal te vernieuwen", verduidelijkt Alexandre Gefen, literair criticus, professor literatuur, pionier in het gebruik van de computerondersteunde analyse van tekstgegevens en promotor van de digitale menswetenschappen¹⁸.

Over morele of politieke onderwerpen zal de machine antwoorden vanuit het standpunt dat ze het meest heeft gelezen, het overheersende standpunt dus, dat haar heeft geleerd haatdragende, racistische en extremistische ideeën te vermijden. Om zich tegen mogelijk verkeerd gebruik en processen in te dekken, hebben de bedrijven die deze futuristische slaven verkopen ze duidelijk afgericht om het

16 Leslie Kaplan, 'Plutôt la vie, l'imagination au pouvoir', in Patrick Chemla (uitg.), *op. cit. (vrije vertaling)*, p. 51. Franse auteur van Amerikaanse herkomst, die haar kennis niet alleen opdeed tijdens haar studies filosofie, geschiedenis en psychologie, maar ook tijdens de jaren dat ze zich in een fabriek 'vestigde' om zich in te leven in de realiteit van de arbeiders in de jaren 1970. Ik citeer haar niet bij wijze van referentie, maar gewoon omdat haar bijdrage aan een werk over een ander onderwerp me heeft geïnspireerd.

17 Het is pas heel recent (eind september 2023) dat Chat GPT op het internet aangesloten is en zijn informatiebronnen kan updaten. Daarvoor trainden de ontwerpers van de chatbot hem op basis van een gigantische gegevensbank, die echter beperkt is en in 2021 werd stopgezet.

18 Alexandre Gefen, *op. cit. (vrije vertaling)*, p. 126. De digitale menswetenschappen hanteren methoden en praktijken, verbonden aan de ontwikkeling en het gebruik van digitale tools in de kunsten, letteren en menswetenschappen met het oog op de verspreiding, het delen en de opwaardering van kennis.

spel politiek correct te spelen. Gefen benadrukt dan ook dat we toegang hebben tot *"een gecensureerde, afgezwakte en perfect puriteinse artificiële intelligentie, die enkel in staat is consensuele teksten met tegenstrijdige standpunten te presenteren en grapjes of driftbuien uit de weg gaat"*¹⁹.

Er is dus wel degelijk plaats voor de productie van AI op de markt van de massacultuur, waar ze vette winsten kan opleveren. De revolutie van de industriële cultuur is een simpel vervolg op de industriële revolutie. De creativiteit, gereduceerd tot de productie van culturele koopwaar en de reproductie van standaard stramienen en gimmicks, heeft niet gewacht op de generatieve transformatoren om zich te doen gelden.

Al in 1944 uitten de filosofen van de school van Frankfurt, Adorno en Horkheimer, vlijmscherpe kritiek op de verarming en uniformisering van de kunst met entertainment als enig doel en de wildgroei van *"automatisch gedifferentieerde producten [die] uiteindelijk allemaal dezelfde zijn"*. *"Onder het gewicht van de grootsteden is elke massabescheving identiek en beginnen de botten van haar conceptuele geraamte zichtbaar te worden."* Ze wezen op de verantwoordelijkheid van het technische apparaat van de culturele consumptiemaatschappij, maar stelden ook dat *"wat niet wordt gezegd, is dat het terrein waarop de techniek haar macht over de maatschappij verwerft, de macht is van degenen die haar economisch overheersen"*²⁰.

Wat de kunst en de literatuur, de kunstenaars en de creativiteit bedreigt, is niet zozeer de ontwikkeling van generatieve artificiële intelligentie, dan wel de vercommercialisering van de cultuur en de kapitalistische exploitatie. De giganten van de digitale wereld die deze nieuwe robots programmeren, reglementeren, censureren en verhandelen, verschillen niet van de groten van de culturele industrie. Samen dragen ze bij tot het uitwissen van de menselijke eigenheid, de vervanging van werknemers door automaten, de afvlakking van verschillen, de verhinderen van het onverwachte en de instandhouding van het bekende.

Bron: Unplash (Birmingham Museums Trust)

¹⁹ Alexandre Gefen, *op. cit.* (vrije vertaling), p. 79.

²⁰ Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, 'La production industrielle de bien culturels', in *La dialectique de la raison*, Franse vertaling uit het Duits door E. Kaufholz, Gallimard, 1974 (1944), p. 130.

DE ONVATBARE SINGULARITEIT

Artificiële intelligentie kan weliswaar een heleboel oppervlakkige literatuur teweegbrengen en zo concurreren met of als vervanger optreden van auteurs die aan de lopende band boeken uitbrengen. Wat ze echter niet kan, is de mens vervangen met zijn standvastigheid, onvoorspelbaarheid, inventiviteit, dubbelzinnigheid, besluiteloosheid, aarzeling en mysterie dat we zijn vrijheid of eigenheid kunnen noemen.

In navolging van sciencefictionschrijver Vernor Vinge noemen toekomstverkenner (met als meest notoire Ray Kurzweil, oprichter van de Singularity University en medewerker van Google)²¹ 'singulariteit' als het breekpunt op de exponentiële curve van de wetenschappelijke vooruitgang waar de artificiële intelligentie de menselijke intelligentie radicaal zal overstijgen. Dit moment zou onvoorzienbare veranderingen met zich brengen, die al onze waarden en de manieren waarop we over de maatschappij denken, teniet zouden doen.

De gekozen term is opmerkelijk, want 'singulariteit' is precies wat ontoegankelijk is voor een machine die op basis van statistische en probabilistische berekeningen werkt. *"Artificiële intelligentie*

*is een krachtige voorspellende tool die zo vaak gelijk heeft dat ze twijfel afwijst en niet goed weet wat te doen met ongebruikelijke feiten of gebeurtenissen."*²² Aangezien ze de wet van het getal volgt, weet ze niet wat te doen met het singuliere en kan ze niets singuliers doen.

Socrates, die beschouwd wordt als grondlegger van de filosofie en het kritisch denken, Montaigne, een groot humanist uit de 16e eeuw, en Descartes, meester van de methode en het rationalisme, die zich in de jaren 1650 al in automaten interesseerde, stelden elk op hun manier dat twijfel eigen is aan de mens. Net als het geloof is dat een bekwaamheid die buiten het bereik van robots valt. Maakbaarheid, wat voor een andere filosoof van de moderniteit, Jean-Jacques Rousseau, de menselijke van de dierlijke aard onderscheidt, is vandaag echter ook een eigenschap van de machine. Hoe gesofisticeerder ze wordt en hoe meer capaciteiten ze verwerft die we tot nu toe als specifiek menselijke eigenschappen beschouwden, hoe enger de definitie van het menselijke wordt.

We kunnen misschien zeggen dat wat eigen is aan het menselijke, precies ligt in datgene

²¹ Vernor Steffen Vinge, (1944-2024) was een Amerikaanse sciencefictionschrijver, vooral bekend om zijn roman *A Fire Upon the Deep*, waarin wetenschappers een superintelligentie opwekken en de beschavingen vernietigen, en om zijn in 1993 verschenen artikel "[What is The Singularity?](#)". Ray Kurzweil (1948), Amerikaans ingenieur, onderzoeker en futuroloog. Hij is pionier in technieken voor optische tekenherkenning en spraakherkenning. Hij is professor aan het MIT (Massachusetts Institute of Technology) en richtte in 2008 samen met Peter Diamandis en Salim Ismail de *Singularity University* op. Die wordt in grote mate gesponsord door Google, waarmee Kurzweil meermaals samenwerkte en waar hij momenteel de hoofdonderzoeker op het gebied van artificiële intelligentie is. Zijn stichting Kurzweil Foundation steunt de ontwikkeling van technologieën voor mensen met een handicap. Optimistisch als hij is, wil hij zich bij zijn overlijden laten cryogeniseren.

²² Alexandre Gefen, *op. cit.* (vrije vertaling), p. 139.

waartoe robots niet in staat zijn en wat de neurologische en cognitiewetenschappen niet kunnen uitleggen. Het is afhankelijk van het bewustzijn, de ethiek, de verbeelding en de vrijheid, aspecten die "de zwakte hebben dat ze niet te bewijzen zijn" en "alleen maar tot uiting kunnen komen dankzij onverwachte werken of beslissingen", zoals terecht wordt gesteld door Jean-Michel Besnier. De politiek filosoof, die eerder schreef over het engagement van intellectuelen en schrijvers, de geschiedenis van de filosofie en het humanisme, spitst zijn onderzoek vandaag toe op de filosofische en ethische impact van de wetenschappen en de techniek op de individuele en collectieve verbeeldingswereld²³.

Hoe meer de artificiële intelligentie ons imiteert, hoe meer ze ons ertoe leidt stil te staan bij de vraag wat we echt zijn. Laten we er, opnieuw zoals Jean-Michel Besnier doet, op wedden dat ze ons ertoe zal drijven ons erfgoed en onze morele en creatieve bekwaamheid te bevestigen en verder te verfijnen. Ze nodigt ons uit deze eigenschappen in te zetten om ons te onderscheiden en stelt ons in staat onszelf te ontlasten van alles wat ze in onze plaats kan uitvoeren om daarin te slagen. Michel Serres, filosoof en wetenschapshistoricus, zei het eerder al over de smartphones, die

ons toelaten een deel van ons geheugen uit te besteden en onze geest te kunnen vrijmaken voor interessantere taken²⁴.

Bron: Unplash
(Birmingham Museums Trust)

23 Jean-Michel Besnier, *Demain les posthumes*.
Le futur a-t-il encore besoin de nous ?, Librairie
Arthème Fayard ("Pluriel"), 2012 (2009), p. 177.

24 Michel Serres, *Petite poucette*, Le Pommier, 2012.

OVER VERSREGELS EN VERSE REGELS

Op het gebied van kunst en literatuur werpt AI de vraag op wat de originele creatie onderscheidt van imitatie of de kunst van het entertainment. Ze verplicht ons de definitie van 'kunstwerk' en 'literatuur' verder te verfijnen, ook al beseffen we daardoor dat het een groot deel van de literatuur, geproduceerd door mensen, sowieso al ontbrak aan creativiteit, originaliteit en 'singulariteit' ... en dat we veel te veel boeken drukken ten koste van de cultuur en het milieu. Alexandre Gefen herinnert ons eraan dat *"de uitvinding van de fotografie niet de doodsteek betekende voor de schilderkunst. Portretschilders kwamen zonder werk te zitten en de naturalistische stijl werd overbodig, maar de fotografie gaf de schilderkunst wel de gelegenheid zich te emanciperen van de realistische illusie om impressionistisch of abstract te worden"*²⁵. Is het niet de beweegreden zelf van de literatuur om de literatuur in vraag te stellen? Voor Maurice Blanchot, die er zijn hele leven aan wijdde, begint de literatuur op het ogenblik dat ze een vraag wordt²⁶. Nieuwe stromingen, gevoeligheden, vereisten, beperkingen en vormen brengen constant omwentelingen teweeg.

Voorbeelden daarvan zijn het automatisch schrijven van de surrealisten of het wiskundig en soms 'machiniek' schrijven van de groep OuLiPo en haar aanhangers, die mogelijkheden verkennen om de taal te vernieuwen via spelletjes, uitdagingen en vormelijke beperkingen²⁷. Waarom dus niet de ontwikkeling van artificiële intelligentie, die het schrijverschap uitdaagt zich te herpositioneren en die we als een potentiële generator van vormen kunnen zien, zoals de plastisch kunstenaar en beoefenaar van de technologie-fictie, Fabien Zocco?²⁸

Eenzijds zal de poëzie zonder microprocessor al haar niet-digitaliseerbare smaak en 'singulariteit' behouden. Anderzijds zouden dichters, onderzoeksters, romanschrijfsters of journalisten een beroep kunnen doen op Chat GPT en consorten om een deel van het ontginningswerk en bepaalde repetitieve taken uit handen te geven en zich te kunnen concentreren op het authentiek creatieve en beschouwende aspect van hun tekst. Zoals we al zeiden, bestaat de kunst eruit goede instructies en beperkingen te formuleren voor de digitale

25 Alexandre Gefen, *op. cit. (vrije vertaling)* p. 125.

26 Maurice Blanchot, *La part du feu*, Gallimard, 1949, p. 293.

27 OuLiPo, dat staat voor 'Ouvroir de littérature potentielle', is een literaire onderzoeksgroep, opgericht in 1960 door wiskundige François Le Lionnais en schrijver en dichter Raymond Queneau. De groep baseert zich op het principe dat belemmeringen een uitdaging vormen om originele oplossingen te zoeken. Zo legde de groep wiskundige uitdagingen op in taalgebruik, die de schrijver tot creatieve kunstgrepen dwingen. Een van die uitdagingen was een oneindige dichtbundel te creëren door voor elk van de 14 verzen van een sonnet telkens 10 mogelijkheden te schrijven en ze uit te knippen in reepjes, die de lezer quasi eindeloos kan combineren (Raymond Queneau, *Cent mille milliards de poèmes*). Een andere was een hele roman te schrijven zonder de letter 'e' te gebruiken (Georges Perec, *La disparition*).

28 Fabien Zoco, entretien avec Ariel Kyrrou, "Quand les arts détournent l'intelligence artificielle", in *Multitudes*, n°78 : « Cultivons nos intelligences artificielles », printemps 2020, p. 117.

assistent. Dat doet ons overigens opnieuw aan OuLiPo denken.

Filosofe Catherine Malabou, wiens werk van de plasticiteit van het schrijven tot die van de hersenen en de neurowetenschappen gaat, vraagt ons, voor ze afsluit, *"of we geen interactie tussen hersenen en machines kunnen opbouwen die aanzet tot een streven om elkaars stimuleringen te overtreffen en elkaar te imiteren, niet om alweer te wedijveren, maar om te zoeken naar nieuwe regels inzake creatie en productie. Die dialectische relatie tussen de natuurlijke en de artificiële intelligentie kan dan de dynamiek creëren om een ogenschijnlijk uitzichtloos conflict op te lossen. Maar misschien ben ik te optimistisch."*²⁹

We moeten inderdaad optimistisch blijven en streven naar het behoud van de eigenheid van de mens, zijn creativiteit, zijn vrijgevigheid, zijn authenticiteit en zijn ethische overtuiging, die me minder bedreigd lijken door de machines dan door de handelskolonisatie, de individualistische ideologie, de instrumentele moraal en de huidige sociale voorschriften, die onze relaties en communicatie tot verleiding en manipulatie herleiden. Artificiële intelligentie is perfect in staat tot dit soort relatie, merkt Besnier terecht op: *"Als de automaat de mens kan imiteren, is dat omdat die laatste zich eerst als een automaat heeft laten beschrijven"*³⁰.

Mathieu Bietlot
November 2023
Vertaald in september 2024

29 Catherine Malabou, interview met Ariel Kyrou, 'Questionner 'l'intelligence' des machines', in *Multitudes*, op. cit. (vrije vertaling), p. 141.

30 Jean-Michel Besnier, op. cit. (vrije vertaling), p. 127.

BRONNEN

ARISTOTELES, *De l'âme*, Franse vertaling uit het Grieks door Richard Bodéüs, GF Flammarion, 1999

Wim DE MAESENEER, Belga, [AI 200 boeken te koop in webwinkel van Amazon die door chatrobot ChatGPT zijn geschreven](#), vrtnws, 22 februari 2023

Emily M. BENDER, Timnit GEBRU, Angelina McMILLAN-MAJOR & Shmargaret SHMITCHELL, [On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?](#), maart 2021, pp. 610–623

Jean-Michel BESNIER, *Demains les posthumains. Le futur a-t-il encore besoin de nous ?*, Librairie Arthème Fayard ('Pluriel'), 2012 (2009)

Maurice BLANCHOT, *La part du feu*, Gallimard, 1949

André BRETON & Philippe SOUPAULT, *Les Champs magnétiques*, Gallimard (Poésie), 1971 (1920)

André BRETON, *Manifestes du surréalisme*, Gallimard (Folio essais), 1985 (1924, 1930)

Cornelius CASTORIADIS, *L'institution imaginaire de la société*, Seuil, 1975

Cornelius CASTORIADIS, 'La découverte de l'imagination' in *Domaines de l'homme. Les carrefours du labyrinthe II*, Le Seuil, 1978

Patrick CHEMLA (éd.), *L'imaginaire dans la clinique*, Éditions Érès, 2020

René DESCARTES, *Méditations métaphysiques*, GF Flammarion, 1982 (1647)

Alexandre GEFEN, *Vivre avec ChatGPT*, Éditions de l'Observatoire/Humensis, 2023

Kris HEYLEN & Ann BERTELS, [Sémantique distributionnelle en linguistique de corpus](#), in *Langages* 2016/1 (N° 201), pp. 51–64

David Hume, *Enquête sur l'entendement humain*, Franse vertaling uit het Engels door André Leroy, GF Flammarion, 2006 (1748)

Max HORKHEIMER & Theodor W. Adorno, 'La production industrielle de biens culturels' in *La dialectique de la raison*, Franse vertaling uit het Duits door Eliane Kaufholz, Gallimard, 1974 (1944), pp. 129–176

Leslie KAPLAN, *L'excès-l'usine*, P.O.L., 1982

Ray KURZWEIL, *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, Penguin, 2005. Gepubliceerd in het Nederlands onder de titel *De Singulariteit is nabij: het moment waarop de mensheid de grenzen van de biologie overstijgt*, vertaling door J.A. Baijens, 2011

Colette MAGNY, [Les gens de la moyenne](#), 1967

Catherine MALABOU, *Métamorphoses de l'intelligence. Que faire de leur cerveau bleu ?*, P.U.F., 2017. [Videopresentatie door de auteur](#)

Michel de MONTAIGNE, *Essais – Livre I*, GF Flammarion, 1969 (1580)

Multitudes, n°78 : 'Cultivons nos intelligences artificielles', lente 2020

Georges PEREC, *La disparition*, Denoël, 1969

Georges PEREC, *La Vie mode d'emploi. Romans*, Hachette (coll. 'P.O.L'), 1978 et *Cahier des charges de 'La Vie mode d'emploi'*, CNRS/Zulma, 1993

Platon, *L'apologie de Socrate*, Franse vertaling uit het Grieks door Luc Brisson, GF Flammarion, 2017 (-399)

Jacques PRÉVERT, *Paroles*, Gallimard (Folio), 1976 (1946)

Jacques PRÉVERT, *La pluie et le beau temps*, Gallimard (Folio), 1972 (1955)

Raymond QUENEAU, *Cent mille milliards de poèmes*, Gallimard, 1961

Jeremy RIFKIN, *La fin du travail*, Franse vertaling uit het Engels door Pierre Rouve, La Découverte, 1996 (1995)

Jean-Jacques ROUSSEAU, *Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes*, GF Flammarion, 1971 (1755)

Michel SERRES, *Petite poucette*, Le Pommier, 2012

Hubert-Félix THIÉFAINE, *Itinéraire d'un naufragé – L'intégrale des chansons*, Points (Poésie), 2023

Paul VERLAINE, *Poèmes saturniens, Les Amies, Fêtes galantes, La Bonne Chanson*, GF Flammarion, 2018 (1866-1870)

Paul VERLAINE, *Jadis et Naguère*, Librairie Générale Française (Poche), 2009 (1884)

Vernor VINCE, *Un feu sur l'abîme*, Franse vertaling uit het Engels door Guy Abadia, Éditions Robert Laffont, 1994 (1992)

Vernor VINCE, [What is The Singularity?](#), in *Whole Earth Review*, hiver 1993